

ЧОРНЕНЬКА Віра Данилівна,

доцент кафедри спеціальної психології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова, кандидат
медичних наук, доцент;

АФУЗОВА Ганна Валеріївна,

доцент кафедри спеціальної психології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова, кандидат
психологічних наук, доцент

ПЕРЕЖИВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ НАЛЕЖНОСТІ Й ЗАГРОЗИ КОЛЕКТИВНІЙ ІДЕНТИЧНОСТІ: ДАНІ СОЦІАЛЬНОЇ НЕЙРОНАУКИ ТА ПСИХОФІЗІОЛОГІЇ

У сучасних соціальних умовах – зростання поляризації, масових криз, воєнних подій та руйнування звичних соціальних зв'язків – особливої актуальності набуває вивчення психологічних і психофізіологічних механізмів переживання соціальної належності, солідарності та загрози колективній ідентичності. Ці переживання не обмежуються когнітивним рівнем, а мають чітко зафіксовані тілесні та емоційні кореляти, що впливають на психологічне благополуччя, адаптацію та психічне здоров'я особистості. У цьому контексті інтеграція даних соціальної нейронауки та психофізіології дозволяє глибше зрозуміти, як соціальні процеси «втілюються» у нейроендокринних і автономних реакціях організму.

Дослідження соціального стресу, соціальної ідентичності та належності активно розвиваються в межах соціальної психології, психонейроендокринології та соціальної нейронауки. Метааналітичні огляди демонструють, що соціально-оцінювальні загрози є одним із найпотужніших тригерів активації гіпоталамо-гіпофізарно-наднирникової осі (НРА) та вивільнення кортизолу [1]. Водночас експериментальні дослідження соціальної ідентичності показують, що як загроза груповому статусу, так і переживання належності до групи супроводжуються вимірюваними змінами фізіологічної реактивності [3; 5]. У межах соціальної нейронауки переконливо продемонстровано, що соціальне виключення активує нейронні мережі, пов'язані з переживанням дистресу та «соціального болю» [2].

Нами було зроблено спробу узагальнення сучасних емпіричних даних соціальної нейронауки та психофізіології щодо тілесно-емоційних реакцій, пов'язаних із переживанням соціальної належності, солідарності та загрози колективній ідентичності.

Аналіз наукових першоджерел засвідчує, що переживання соціальної взаємодії та групової ідентичності має чітко вимірювані психофізіологічні маркери. Було з'ясовано наявність науково доведеного факту, що ситуації соціальної оцінки та загрози ідентичності спричиняють активацію НРА-осі,

що проявляється підвищенням рівня кортизолу як універсального біомаркера стресу [1; 5]. Дослідження, метою яких було вивчення міжгрупової взаємодії, демонструють, що загроза соціальній ідентичності асоціюється зі специфічними профілями серцево-судинної реактивності, які відображають активацію автономної нервової системи [4].

Водночас переживання належності до соціальної групи та відчуття «ми» можуть виконувати буферну функцію щодо стресу. Експериментальні дані свідчать, що спільна соціальна ідентичність знижує нейроендокринну реактивність у стресових умовах, що вказує на захисну роль групової солідарності [3]. На нейронному рівні соціальне виключення активує ділянки мозку, пов'язані з афективним болем і дистресом, що узгоджується з даними про підвищену фізіологічну реактивність після переживання соціальної ізоляції [2; 6].

Таким чином, соціальні переживання – належність, виключення, загроза ідентичності – слід розглядати як психобіологічні процеси, що поєднують когнітивні оцінки, емоційні реакції та тілесну регуляцію. Це має принципове значення для розуміння механізмів психологічної адаптації, розвитку резильєнтності та профілактики стрес-індукованих порушень психічного здоров'я.

Як висновок, варто відзначити – дані соціальної нейронауки та психофізіології переконливо підтверджують, що переживання соціальної належності, солідарності та загрози колективній ідентичності супроводжується вимірюваними емоційно-тілесними реакціями. Загроза соціальній ідентичності асоціюється з активацією автономної нервової системи та НРА-осі, тоді як переживання належності до групи може знижувати стресову реактивність. Інтеграція цих даних є перспективною для розвитку психологічних інтервенцій, орієнтованих на підтримку соціальної згуртованості та психічного здоров'я в умовах тривалих соціальних криз.

Список використаних джерел

1. Dickerson S. S., Kemeny M. E. Acute stressors and cortisol responses: A theoretical integration and synthesis of laboratory research. *Psychological Bulletin*. 2004. Vol. 130, no. 3. P. 355–391. DOI: <https://doi.org/10.1037/0033-2909.130.3.355>.
2. Eisenberger N. I., Lieberman M. D., Williams K. D. Does rejection hurt? An fMRI study of social exclusion. *Science*. 2003. Vol. 302, no. 5643. P. 290–292. DOI: <https://doi.org/10.1126/science.1089134>.
3. Häusser, J. A., Kattenstroth, M., van Dick, R., Mojzisch, A. «We» are not stressed: Social identity in groups buffers neuroendocrine stress reactions. *Journal of Experimental Social Psychology*. 2012. Vol. 48, no. 4. P. 973–977. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2012.02.020>.
4. Scheepers, D. Turning social identity threat into challenge: Status stability and cardiovascular reactivity during inter-group competition. *Journal of Experimental Social Psychology*. 2009. Vol. 45, no. 1. P. 228–233. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2008.09.011>.

5. Townsend, S. S., Major, B., Sawyer P. J., Mendes, W. B. Can the absence of prejudice be more threatening than its presence? It depends on one's worldview. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2010. Vol. 99, no. 6. P. 933–947. DOI: <https://doi.org/10.1037/a0020434>.

6. Williamson, T. J., Thomas, K. S., Eisenberger, N. I., Stanton, A. L. Effects of social exclusion on cardiovascular and affective reactivity to a socially evaluative stressor. *International Journal of Behavioral Medicine*. 2018. Vol. 25, no. 4. P. 410–420. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12529-018-9720-5>

ШВЕЦЬ Михайло Анатолійович,
викладач кафедри операторської
майстерності та фотомистецтва
Київського національного університету
культури і мистецтв

КУЛЬТУРА ЯК ВІДКРИТИЙ ПРОСТІР: ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА НОВІ ПРАВИЛА ВЗАЄМОДІЇ

Пострадянська модель культури в Україні, успадкована від радянської епохи, вичерпала свій потенціал ще на початку 2000-х років, але справжня криза проявилася в період 2010–2020-х. Цей час став переломним, оскільки трансформація культурної сфери не обмежилася поверхневими змінами, а торкнулася глибокого переосмислення фундаментальних засад системи. Замість ідеологічного інструменту держави, культура почала еволюціонувати в напрямі відкритої екосистеми, де акцент робиться на креативності, доступності та соціальному впливі.

Цей перехід до відкритої культурної екосистеми відбувався під впливом поєднання зовнішніх та внутрішніх чинників. До зовнішніх належали євроінтеграційні процеси, що стимулювали адаптацію європейських стандартів культурної політики, зокрема участь у програмах Creative Europe та впровадження прозорих механізмів фінансування. Значним «прискорювачем» змін стала повномасштабна російсько-українська війна, яка трансформувала культуру на інструмент опору та національної єдності: мистецькі проекти активно протидіють російським наративам і сприяють формуванню нової ідентичності – від патріотичних концертів і фестивалів (зокрема фестивалів на підтримку України й етно-музичних подій, які просувають українську культуру), до виставок і перформансів у музеях та культурних просторах, що осмислюють війну і опір, а також музичні й арт-ініціативи, які звертаються до міжнародної аудиторії та підсилюють культурну дипломатію України.